

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
Факультет соціальних наук та соціальних технологій
Кафедра політології

Бакалаврська робота
Освітній ступінь – бакалавр

На тему: **«ПОЛІТИЗАЦІЯ МИСТЕЦТВА НА ПРИКЛАДІ
УКРАЇНСЬКОЇ МУЗИКИ, СТВОРЕНОЇ У ПЕРІОД 2014 – 2022 РОКІВ»**

Виконала студентка 4-го року навчання
Спеціальності 052 Політологія
Вакулук Марія Богданівна
Керівник: Бідочко Л. Я.

Рецензент:
Бакалаврська робота захищена з
оцінкою:

Секретар ЕК _____

« » _____ 2022 р.

Київ – 2022 р.

ЗМІСТ

Вступ	3 - 6
1. Політизація музики в сучасній соціогуманітаристиці: наукове опрацювання.....	7 - 18
1.1. Культура і мистецтво як інструменти ідеології	7 - 13
1.2. Роль музики як інструменту ідеології	13 - 18
2. Теоретико – методологічні засади дослідження.....	18 - 26
2.1. Особливості застосування контент – аналізу.....	18 - 20
2.2. Особливості застосування дискурс – аналізу.....	20 - 22
2.3. Пісні суспільного протесту, пісні соціальної обізнаності та теоретична модель їх аналізу.....	22 - 26
3. Відображення ідеологічних процесів у риториці та структурі поетичних текстів	26 - 51
Висновки	52 - 55
Список використаної літератури	
Анотація	

ВСТУП

Культура у різних своїх проявах завжди була і залишається однією зі складових частин держави та її політики. Вона є конструюючою складовою будь якого суспільства і засобом його самоідентифікації. Так чи інакше культура постійно реагує на різного роду перетворення у суспільстві та державі – є їхнім відображенням, особливо яскраво це відчутно на прикладі мистецтва: літератури, кінематографа, музики, тощо.

Для України питання самоідентифікації шляхом культури завжди було надзвичайно важливим, адже в умовах постійної боротьби за власну незалежність саме збереження та розвиток культури допомагав не втратити власну ідентичність. Музика та пісні серед іншого також відігравали в цьому важливу роль. Адже саме музика, як вид мистецтва, є одним з найпростіших шляхів комунікації не просто власних думок та ідей, а й передачі знання про своє минуле. Музика може існувати без запису, чи навіть не потребувати інструментального акомпанементу – пісні можуть передаватися з вуст у вуста.

Особливо серйозної шкоди українській культурі нанесло перебування у складі Російської Імперії, а потім Радянського Союзу. Репресивність політики російської держави на підконтрольних їй територіях фактично вела до максимального винищення будь яких проявів культурної самоідентифікації. Хоча Україні вдалося вибороти незалежність і продовжити розвиватися як самостійна держава, повністю позбутися російського спадку виявилось важко. Це питання актуальне і дотепер, а особливо гострий акцент на ньому відбувся завдяки Революції Гідності 2014 року.

Після подій 2013 – 2014 року, було актуалізовано процеси по – перше, відходу від радянського минулого (декомунізація), а по – друге відділення від

російського культурного простору, акцентування уваги на власному культурному надбанні, його підтримка, популяризація та розвиток.

Не винятком стала і музика. Хоча після 2014 року у сфері музики відбулася певна українізація, про що ми говоритимемо нижче, та залишилося багато спірних питань. Події Революції Гідності стали точкою неповернення у питанні демократизації України та утвердженням її направленості на співпрацю з Європою і це активно відбивалося у тому, яка музика створювалася в цей час.

З початком повномасштабної війни росії проти України у лютому 2022 року питання самобутності української культури постало ще радикальніше. Окремо було підійняте питання того, чи варто продовжувати підтримувати культуру країни агресора. Наприклад, у випадку тематики нашої роботи, виконавців які засудили вторгнення росії в Україну. За три місяці повномасштабної війни з'явилася велика кількість пісень, що прославляли саму Україну, Збройні Сили України, та/або принижують російських військових.

Складно доповнити наявний загальний дискурс, присутній у вивченому нами науковому доробку на дотичну або ідентичну тематику, радикально новими ідеями доволі складно, оскільки питання «чи є мистецтво політизованим», з огляду на всі дослідження, має очевидну позитивну відповідь і сперечатися з цим ніхто не береться. Однак саме через це ми звузили наше дослідницьке питання, обмеживши його вивченням саме змін у вітчизняній музичній сфері спричинених суспільними та політичними трансформаціями в Україні починаючи з подій Революції Гідності 2014 року і до подій повномасштабного військового вторгнення росії на територію України взимку 2022 року.

Враховуючи все вищезазначене ми вважаємо, що тематика роботи є **актуальною** адже культура в цілому і в кожному з її окремих проявів не просто невід’ємно поєднується з політичними та суспільними процесами у державі, але є їхнім відображенням, а також динамічно змінюється у відповідності до актуальних подій в суспільстві.

Метою дослідження простежити як політичні трансформації, а саме події в Україні після 2014 - го року, зокрема Революція Гідності, окупація росією Криму, Донецької та Луганської областей, повномасштабне вторгнення росії, а також зокрема загальної тенденції до боротьби з російським інформаційним та культурним простором, відбилися в тематиці композицій українських виконавців Океан Ельзи, Бумбокс, Жадан і Собаки та YARMAK.

Завданнями нашого дослідження є:

- 1) Простежити розвиток дослідження впливу політичної сфери на культурну, зокрема на мистецтво та динаміку взаємодії між культурними та політичними процесами;
- 2) Охарактеризувати роль музики як інструменту ідеології;
- 3) Провести контент та дискурс аналіз композицій Океан Ельзи, Бумбокс, Жадан і Собаки, YARMAK, створених у період 2014 – 2022 років;
- 4) Провести контент та дискурс аналіз композицій Океан Ельзи, Бумбокс, Жадан і Собаки, YARMAK, створених до 2014 року;
- 5) Провести аналіз вибраних текстів та виявити які саме події або теми висвітлюються у композиціях.

Об’єктом дослідження є політизація української музики в період з 2014 по 2022 рік.

Предметом дослідження відображення суспільно – політичної дійсності України в період з 2014 по 2022 роки у творчості виконавців Океан Ельзи, Бумбокс, Жадан і Собаки, YARMAK.

В основі **методології** за якою здійснювалося наше дослідження лежать контент та дискурс аналіз текстів композицій а також ми застосували порівняльний метод для того, аби простежити зміни тематики композицій обраних виконавців до та після 2014 року.

У нашому дослідженні серед методик контент – аналізу ми обрали саме якісний контент – аналіз через те, що важливим для нас є виділення в текстах композицій тем, тенденцій і відповідне їх кодування.

Дискурс - аналіз відбувався на основі семіологічного підходу до дискурс - аналізу Ролана Барта, адже під час аналізу для нас будуть важливими не тільки безпосередньо тексти композицій, але й інтерпретування їх у конкретному контексті, а також виявлення сенсів, що можуть бути не очевидними на перший погляд.

Джерельну базу нашого дослідження складають: 1) наукові доробки що поєднували у собі дослідження з філософії, політології та музики; 2) праці у яких проводилися дослідження на тему масової культури та медіатизації політики та мистецтва. Зокрема в основу нашої роботи лягли наукові доробки Теодора Адорно, Макса Хоркхаймера, Вальтера Беньяміна, а також сучасних дослідників сфери музики Даріо Мартінеллі, Джона Стріта та інших; 3) тексти композицій Океан Ельзи, Бумбокс, Жадан і Собаки, YARMAK.

1. Засади опрацювання дискурсу про політизацію мистецтва та музики

У нашій роботі є надважливим приділити достатньо часу поясненню зв'язку політики та культури, а саме такого її прояву як мистецтво і обґрунтуванню вибору саме музичної сфери як нашого об'єкту дослідження.

На нашу думку, твердження про те, що мистецтво є аполітичним - абсолютно неправильне і вивчений нами масив досліджень лише підтверджує це. Культура та мистецтво, як один з її проявів, є дзеркалом не лише суспільства тієї чи іншої держави, але й політичного та соціального контексту в якому це суспільство існує.

1.1. Культура і мистецтво як інструменти ідеології

Коли ми говоримо про культуру, ми маємо на увазі не лише, наприклад, традиції, свята, літературу, кінематограф та інші надбання схожого порядку, але й політичну культуру, різні практики прийнятні в тому чи іншому суспільстві, тощо. У рамках нашого дослідження ми будемо розуміти культуру, як те, що конструює суспільство, але водночас як і те, що суспільство створює саме.

У своїй вступній лекції до курсу «Культура та політика багатозначність (взаємо) зв'язків» кандидат політичних наук, доцент кафедри міжнародних відносин Національного університету «Києво-Могилянська академія» Максим Яковлев зазначав: *«Звісно, саме термін “культура” відсилає нас до практик розвитку, вдосконалення – навіть на рівні навичок, поглядів, смаків, що особливо відчутно у дієслові “культивувати”. Людина може культивувати у собі як високі естетичні смаки, так і демократичні погляди та практики,*

приміром, вона може цікавитися суспільно-політичним життям не лише усієї країни, але й своєї громади, бути свідомим громадянином»¹.

Кожна держава має власну культуру зі своєю власною особливою естетикою, на яку дуже часто, не в останню чергу впливали політичні та суспільні перетворення в країні на різних етапах її розвитку. При цьому мистецтво також цілком може впливати на політичну сферу, однак цей аспект не є фокусом нашого дослідження. У вищезгаданій лекції М. Яковлев також зазначає, що *«часто ми можемо навіть не помічати, як політичні ідеології втілюються у просторі довкола нас»* [1]. Ця теза є важливою для нашого дослідження, адже у наступних розділах нашої роботи ми розглядатимемо саме те, як політично забарвлені ідеї відбиваються у такому культурному прояві як музика.

Теодор Адорно та Макс Горгаймер у своїй спільній праці «Діалектика просвітництва» наводять наступну тезу, описуючи суспільство в епоху того, що вони називають культурною індустрією: *«Технічна раціональність сьогодні є раціональністю самого панування як такого. Вона є властивістю відчуженого самого від себе суспільства перетворювати на суспільство примусу. Автомобілями, бомбами і кіно ціле згуртовується доти, доки властива цим елементам нівелююча стихія не починає пробувати свої сили на тій самій несправедливості, служницею якої вона була доти»*. Адорно та Хоркхаймер вбачають особливість сучасного суспільства в тому, що для нього відбувається уніфікація, створення єдиного поля сенсів, образів, явищ, принципів висловлювання. «Культурна індустрія» як машина виробляє та нав'язує образи, які люди змушені споживати. Людина на думку Адорно та

¹ Методичні матеріали до курсу «Культура та політика багатозначність (взаємо) зв'язків». – К.: ТОВ «Університетське видавництво Пульсари» (2020) – 88 с.

Хоркхаймера стає залежною, стає об'єктом маніпуляції. Найголовнішим чином це відбувається через стандартизацію всього, що виробляє культурна індустрія та надмірну кількість цієї «продукції»².

Вальтер Беньямін у своєму есе «Мистецький твір у добу технічної відтворюваності» розвиває думку про те, що з можливістю, за допомогою техніки, відтворювати твори мистецтва, вони стали втрачати свій початковий сенс, те що Беньямін називає елементом «тут і зараз», або ж «аурою» мистецького твору. Автор зазначає, що завдяки можливості множинної репродукції оригіналу *«копія може опинитися у ситуаціях, неможливих для самого оригіналу»*. Тобто копія витвору мистецтва, того що раніше слугувало, як пише Беньямін, ритуальним об'єктом (адже на його думку навіть у профанному мистецтві заради мистецтва в добу Ренесансу був ритуальний елемент), опиняється і використовується в абсолютно буденних ситуаціях, яким воно першопочатково не мало слугувати. Репродукований твір мистецтва все більше стає репродукцією мистецького твору, призначеного для репродукування, втрачаючи справжність. На думку Беньяміна, справжність будь якої речі – сукупність усього, усіх сенсів та посилів, що вона несе у собі від походження, *«починаючи від її матеріального існування, аж до її присутності як свідка в історичному процесі»*³.

Ми вже сказали, що Беньямін у своїй праці наводить тезу про те, що, прадавні мистецькі твори виникали задля ритуальних потреб – магічних або ритуальних. Саме у ритуалі мистецький твір знаходив свою первинну цінність.

² Хоркхаймер, Макс, Теодор Адорно. Культурная индустрия. Просвещение как способ обмана масс. — Vol. 20. Ad Marginem (2016).

³ Беньямін, Вальтер. Мистецький твір у добу своєї технічної відтворюваності. — Беньямін В. Вибране // Пер. з нім. Ю. Рибачук, Н. Лозинська. — Львів: Літопис (2002) – С. 53-91.

Згодом, можливість відтворюваності мистецького твору *«мистецтво починає ґрунтуватися на іншій практиці, а саме – на політиці»*⁴.

Беньямін також виділяє дві полярні за характером місії, або ж цінності мистецтва, які залежать від зробленого на конкретному мистецькому творі акценті. На думку філософа існують експонувальна та культова цінності мистецького твору. Мистецька продукція зароджується у витворах, призначених служити культові. Тобто, з одного боку існує мистецтво для споглядання, а з іншого таке, яке служитиме культові. *«З появою різноманітних методів технічного репродукування мистецького твору, його експонованість виросла настільки, що кількісний зсув від одного полюсу мистецького твору до іншого, як і в глибоку давнину, обернувся якісною зміною його природи»* - через можливість масового поширення мистецьких творів, вони активно починають використовуватися як засіб ідеологізації. Звідси народжуються тези про так звану *«естетизацію політики»*⁵.

Уляна Ванькович у своїй статті, аналізуючи ідеї Беньяміна про естетизацію політики у фашистській ідеології пише наступне: *«Естетизація політики уможлиблюється виокремленням мистецтва як автономної сфери, вільної від економічних, релігійних, етичних мотивів. Така самоспіввідносність звільняє мистецький твір від будь-яких моральних, когнітивних категорій у його оцінюванні. Формальні критерії, незаангажованість сприймаються цілком нормально в сенсі їх застосування до мистецького твору, але якщо мистецьким твором стає саме суспільство? Одним із головних моментом естетизації політики у фашистській ідеології є уявлення про те, що спільнота – витвір мистецтва. Так, естетизація*

⁴ Беньямін, Вальтер. Мистецький твір у добу своєї технічної відтворюваності. — Беньямін В. Вибране // Пер. з нім. Ю. Рибачук, Н. Лозинська. — Львів: Літопис (2002) — С. 53-91.

⁵ Там само

політики передбачає, що маси повинні набутися певної форми (за аналогією до мистецтва, роль якого полягає у створенні форм)»⁶.

Естетизація політики фактично передбачає те, що політика держави починає вибудовуватися за такою ж схемою і з такою ж метою, з якою створюються витвори мистецтва, з ціллю вплинути на суспільство та сконструювати в його уяві певні ідентичності.

Яскравий приклад того, як культуру використовують в якості ідеології ми можемо спостерігати в українському контексті на окупованих російською федерацією територіях України, зокрема під час військового вторгнення весною 2022 року. У таких містах як Херсон, Мелітополь та Маріуполь стали відомі та були задокументовані факти спалення книг з української мови, літератури та історії, з метою в подальшому замінити їх російськими підручниками⁷. Також, найперше, що роблять російські військові в окупованих містах – ліквідують усю українську національну символіку⁸.

⁶ Ванькович, У. «Естетизація політики»: актуальність проблеми співвідношення естетичного й політичного. (2009).

⁷ Новина від 24 березня 2022 року. Телеграм канал видання «Українська правда». – https://t.me/ukrpravda_news/11816

⁸ Новина від 22 травня 2022 року. Телеграм канал видання «УНІАН». – <https://t.me/uniannet/56329>

Малюнок 1. Знищення російськими військами герба України на пам'ятному меморіалі в окупованому Херсоні, травень 2022 року.

Наприкінці травня у Херсоні з'явилися пропагандистські бігборди з портретами російських письменників. На одному з таких плакатів стверджується, що пращури російського письменника Олександра Пушкіна нібито походять з Херсону, а сам письменник неодноразово бував у місті. Доповнюється інформація про письменника логотипом провідної російської партії «Єдина росія» і гаслом «Херсон - місто з російською історією!»⁹. Цей приклад яскраво ілюструє як, завдяки використанню яскравих образів власної культури у якості засобу пропаганди, російська окупаційна влада сподівається насаджувати місцевому населенню новий політичний устрій.

⁹ Новина від 30 травня 2022 року. Телеграм канал Верховної Ради України. – <https://t.me/verkhovnaradaukrainy/24017>

Малюнок 2. Бігборд в окупованому російськими військами Херсоні, травень 2022 року.

Апелювання саме до мистецтва під час пропаганди - доволі вдалий засіб, адже серед багатьох інших проявів культури саме мистецтво є найдоступнішою широкому загалу формою. Завдяки мистецтву можна діяти швидко, воно апелює до емоцій та почуттів. Не в останню чергу це відбувається саме через можливість технічної відтворюваності мистецького твору. У своїй лекції до вже вищезгаданого курсу «Культура та політика багатозначність (взаємо) зв'язків» викладачка Національного університету «Києво-Могилянська академія» Наталія Амельченко зазначає: *«Завдяки технічній відтворюваності твори мистецтва стають носіями ідеологічних смислів і виконують політичні функції. Серед них важливішими є функції мобілізації мас на певну політичну дію, легітимації (виправдання) певного політичного режиму і соціального порядку, формування образу колективної (в*

тому числі, національної) ідентичності та інтеграції мас»¹⁰. Виходячи з цього, можна стверджувати, що пропаганда у різноманітних формах загалом є одним з найефективніших способів досягнення мети естетизації політики.

Наприклад, у Радянському Союзі популярністю користувалися пропагандистські фільми на найрізноманітнішу тематику – вони знімалися тоді, коли була потреба показати успіхи країни, приховати злочини, прославити владу. В даному контексті також особливе місце посідають радянські фільми війну – в очах суспільства створювався образ СРСР як країни – переможця Другої Світової Війни, створити культ цієї перемоги. Останнє, як можна зараз спостерігати на численних прикладах, фактично перетворилося на частину ідеології. Присутні в російському дискурсі наративи про «боротьбу з нацизмом», «велику/непереможну російську державу», постійне використання відповідної айдентики (георгіївські стрічки, прапори СРСР, військові пісні, форма), агресивна поведінка на геополітичній арені – все це сконструйовані завдяки багаторічній ідеологізації різних аспектів культури ідентичності, які настільки інтерналізувалися у суспільстві, що здаються абсолютно природними. У «Мистецькому творі в добу технічної відтворюваності» Вальтер Беньямін також, описуючи ідеологію фашизму, зазначає: *«Культмінацією всіх прагнень естетизувати політику є війна. Війна і тільки війна має змогу окреслити мету для масових рухів найбільшого масштабу»*¹¹.

¹⁰ Методичні матеріали до курсу «Культура та політика багатозначність (взаємо) зв'язків». – К.: ТОВ «Університетське видавництво Пульсари» (2020) – 88 с.

¹¹ Беньямін, Вальтер. Мистецький твір у добу своєї технічної відтворюваності. — Беньямін В. Вибране // Пер. з нім. Ю. Рибачук, Н. Лозинська. – Львів: Літопис (2002) – С. 53-91.

1.2. Роль музики як інструменту ідеології

Ми вже писали у вступі, що вважаємо музику одним з найпростіших та найдоступніших способів мистецької комунікації. Музика універсальна, в незалежності від того чи є у ній слова чи лише мелодія, може бути наповнена сенсом і тим паче слугувати для передачі думок та ідей.

Відомим фактом є те, що, до того як народні пісні, як і увесь фольклор, почали записувати, передавалися з вуст у уста. Повстанські та армійські пісні, особливо такі, що написані як гімни та марші, могли легко виконуватися без музичного супроводу, не втрачаючи при цьому свого сенсу. У своїй статті про пісні Української Повстанської Армії український дослідник О. Шевчук пише: *«Побутування пісень в умовах глибокої конспірації і підпілля вимагали усних форм функціонування, проте їх тексти поширювалися через листівки й списки. Пісні не лише активно засвоювалися і побутували в поміж повстанців, а й у силу їхніх тісних різноманітних контактів із місцевим населенням швидко розповсюджувалися серед молоді, школярів, селян та інтелігенції, спонтанно фольклоризувалися, збагачуючись численними варіантами»*¹².

Музика та вплив на неї постійно застосовуються для конструювання певних ідей у суспільстві, чи то владою, чи то самим суспільством, для акцентування уваги на важливих питаннях: донесення їх не тільки до співгромадян, а й до влади також.

У своїй статті «“Боротьба з владою”: політика музики та музика політики» британський дослідник, професор Оксфордського університету Джон Стріт зазначає: *«Музика може допомагати створити потрібну*

¹² Шевчук О. Пісні УПА // Українська музична енциклопедія. — Київ: Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М. Т. Рильського НАН України, 2018. — Том 5: ПАВАНА — «POLIKARП». — С. 241—248

емоційну реакцію [...] музику піддають цензурі через страх перед впливом, що вона може мати. Потенціал музики пропагувати її схвалення громадськістю напряду пов'язаний з її потенціалом розпалювати бунт»¹³. Автор прямо пише, що цензура в музиці прямо пов'язана з потенційною її небезпекою, якщо за сенсом вона наповнена ідеями, які влада вважає потенційно небезпечними: *«Якщо вважати, що силу музики можна використати для того, аби викликати та сформулювати офіційно схвалювані почуття та ідентичності, то наслідком цього є переконання, що вона також може викликати та сформулювати небажані настрої та трансгресивні ідентичності»*¹⁴.

Наведемо ще кілька прикладів. Джаз, як музична течія, народився серед афро - американських громад в США на початку XX сторіччя, як чи не єдиний спосіб волевиявлення чорношкірого населення в той час. Джон Стріт у своїй статті наводить наступний факт: *«Варто зазначити, що коли нью - йоркську постанову, що дозволяла виконання джазу не більше ніж на трьох інструментах, було скасовано, однією з підстав для цього було право на “вільне вираження”»*¹⁵.

Рейв вечірки, що стали популярними у Великобританії наприкінці XX сторіччя та музика техно, що на них грала були своєрідним ескапізмом та реакцією на політику тодішнього прем'єр міністра країни Маргарет Тетчер і дуже швидко стали незаконними через побоювання владою їхнього деструктивного впливу на молодь.

Однак, не зважаючи ні на що, музика, на думку Вальтера Беньяміна, Теодора Адорно, Макса Хоркхаймера, як і будь який мистецький твір у добу

¹³ Street, John. “Fight the power”: The politics of music and the music of politics // Government and opposition 38.1 (2003). — p. 113-130.

¹⁴ Там само

¹⁵ Там само

можливості його технічної відтворюваності, не обходить доля знецінення, втрати сенсу, та стандартизації.

Теодор Адорно у своїй праці «Соціологія музики» детально аналізує як змінився характер слухання музики і сама музика у сучасному світі. На його думку у сучасному світі відбуваються явища, яка називає «деградацією слухання» та «фетишизацією музики». Він виділяє декілька типів слухачів і зазначає, що зараз переважну більшість складають ті, кого він класифікує як «буржуазний слухач» та «емоційний слухач»¹⁶.

Буржуазний слухач — освічений слухач, споживач культури. Такий слухач багато слухає, збирає платівки, поважає музику суто як культурне надбання, або щось таке, що потрібно знати, аби підвищити свою вагу у суспільстві. *«Розвиток музичного твору не цікавить його, структура його слухання атомарна: цей тип чекає певного моменту, про красивих мелодій, величних моментів»*¹⁷.

Емоційний слухач – слухач, для якого слухання музики стає по суті засобом вивільнення емоцій, що пригнічуються чи стримуються. Музика для нього – засіб вивільнення емоцій, те, що дозволяє *«взагалі щось відчувати людині, раз і назавжди зануреній в раціональну машину самозбереження [...] функція музики тут — це функція вивільнення інстинктів. Музика прослуховується відповідно до такого закономірного явища в галузі фізіології почуттів: якщо забити око, виникає відчуття світла»*¹⁸.

¹⁶ Адорно Т. Избранное: Социология музыки // Теодор Адорно.— М.; СПб.: Университетская книга, (1999).

¹⁷ Там само

¹⁸ Там само

Виникнення всіх типів слухачів і обидвох вищезазначених типів зокрема, напряму пов'язане з розвитком культурної індустрії, перетворення музики на її продукт та появу того, що Адорно називає «легкою музикою».

На думку Адорно «легка музика» це масова музика. Зміст такої музики максимально спрощений, форма стає стандартизованою – відбувається свого роду розрахунок того, де, в якому місці в музичному творі потрібні «спецефекти», аби викликати збуджену емоційну реакцію. *«Гальванізація музичної мови і точний, майже науковий розрахунок ефектів зайшли так далеко, що не залишається жодних порожнеч, жодних проріх, і це видовище з погляду техніки продажу виставляється напоказ таким чином, що породжує ілюзію того, що воно абсолютно природне»* - пише Адорно в «Соціології музики»¹⁹.

Не складно також зробити висновок, що поява жанрів «легкої музики» пов'язана з економічною сферою – підвищений попит суспільства на музичні твори потрібно задовольняти і культурна індустрія, про яку ми вже говорили вище, продукує їх, при цьому, відповідно, приносячи їхнім творцям дохід. Попит є постійним і задовольняти його потрібно невідменно, саме тому «шлягери», або ж інакшими словами «хіти», що здавалося тільки вийшли будуть, на думку Адорно, забудуть за тиждень, день, максимум рік.

Однак, цікавим для нашого дослідження є те, що Т. Адорно у своїй праці також відзначає, що особливість впливу популярних пісень полягає в тому, що вони спрямовують свою дію, розраховують свій ефект як можливість впливу не на атомарного індивіда, а також і на групи людей. *«Вплив шлягерів, точніше, можливо, їх соціальну роль, можна визначити як вплив на свідомість схем ідентифікації [...] вони розраховують на людей несамотійних, як би*

¹⁹ Адорно Т. Избранное: Социология музыки // Теодор Адорно. – М.; СПб.: Университетская книга, (1999).

неповнолітніх, на таких, які не здатні висловити свої емоції та переживання, чи тому, що ця здатність взагалі відсутня у них, чи тому, що вона атрофувалася під гнітом табу цивілізації [...] Соціально шлягери або перекладають через свої канали почуття, які завдяки цьому отримують визнання, або ж виступають як субституту прагнення до таких почуттів»²⁰.

На думку Т. Адорно феномен «легкої музики» є шкідливим з точки зору розвитку культури, мистецтва, та розвитку індивіда (деградація слухання частково веде до деградації культурного розвитку). Однак, в рамках нашого дослідження те, що Адорно розглядає у негативному світі, слугуватиме як один з позитивних факторів.

Якщо виходити з припущення, що більшість сучасної музики це «легка музика» за класифікацією Адорно, а більшість слухачів буржуазні чи тим паче емоційні, то можна стверджувати, що завдяки такій музиці доволі легко можна впливати на маси людей. Адорно висловлює такі думки в контексті формування групи фанатів тієї чи іншої музики: *«Слухач, який зберігає в пам'яті і впізнає шлягер, завдяки цьому стає в деякому уявному, але дуже насиченому просторі суб'єктом, до якого idealiter звертається шлягер. Будучи одним з багатьох, хто ототожнює себе з цим фіктивним суб'єктом, з Я музики, він відчуває, що його самотність, ізоляція пом'якшується, відчуває, що він введений у громаду fan'ів»*. У нашій роботі ми будемо говорити про музику, що створювалася/змінювалася під впливом суспільних та політичних трансформацій. Трохи переформлювавши наведену в абзаці тезу Адорно, поставивши її в контекст розмови про музику суспільно важливого/політичного змісту можна припустити, що слухач ототожнює себе

²⁰ Адорно Т. Избранное: Социология музыки // Теодор Адорно.— М.; СПб.: Университетская книга, (1999).

і відчуває спільність з іншими слухачами які разом з ним споживають таку музику, а відповідно відчуває себе дотичним до проблематики даної музики²¹.

Повертаючись до того, про що ми зазначали на початку цього підрозділу, враховуючи все написане, тепер детальніше можемо бачити механізми, завдяки яким саме музика може впливати на свідомість людини, а також, потенційно використовуватися як засіб пропагування власних думок та ідей і засіб ідеологізації.

²¹ Адорно Т. Избранное: Социология музыки // Теодор Адорно.— М.; СПб.: Университетская книга, (1999).

2. Теоретико – методологічні засади дослідження

Перед тим як перейти до безпосередньо нашого дослідження ми вважаємо за потрібне детальніше зупинитися на методології нашого дослідження. В основі нашої методології – поєднання двох методів аналізу інформаційних повідомлень, а саме контент та дискурс аналізу. На нашу думку вони є найбільш ефективними з точки зору розкриття сенсу аналізованого матеріалу. Для нас вибір саме цих методів був очевидним, адже специфіка досліджуваного нами матеріалу та поставлених нами завдань вимагає від нас детального аналізу масиву текстової інформації, з подальшими систематизацією, виявленням потрібних нам категорій та складанням на основі результатів аналізу відповідних висновків.

2.1. Особливості застосування контент-аналізу

У своїй статті Бондар В. та Допіра М. наводять наступне визначення контент – аналізу: *«Контент - аналіз – це якісно-кількісний метод вивчення документів, який характеризується об'єктивністю висновків і строгістю процедури та полягає у квантифікаційній обробці тексту з подальшою інтерпретацією результатів. Предметом контент-аналізу можуть бути як проблеми соціальної дійсності, котрі висловлюються чи, навпаки, приховуються в документах, так і внутрішні закономірності самого об'єкта дослідження»*²². Всі наведені у даному визначенні характеристики відповідають завданням нашого дослідження.

²² Martinelli, Dario. Give Peace a Chant: Popular Music, Politics and Social Protest. // Springer, (2017).

Якщо конкретизувати яку саме методологію контент – аналізу ми використовували, то це скоріше якісний а ніж кількісний контент - аналіз.

Стосовно того, чи виділяти якісний контент аналіз як окремий метод існують дебати, адже сам по собі будь який контент аналіз є кількісним, однак при цьому будь яка інтерпретація даних (що є кінцевою метою контент аналізу) за суттю є якісною. Під час вивчення відповідної методологічної літератури, можна також наштовхнутися на думку, що в умовах сучасних міждисциплінарних досліджень, не має потреби чіткого розділення методів на суто якісні чи кількісні, адже часто відбувається поєднання або навіть злиття цих двох підходів. *«Якісні методики контент-аналізу можна віднести до пост-класичного етапу розвитку цієї методології протягом останніх десятиліть. Якісний контент-аналіз має певні процедурні особливості. [...] Не дивлячись на невідповідність описаної процедури класичній, її не варто вважати окремим методом, оскільки формалізація кожного з етапів, теоретико-методологічні засади та розуміння тексту відповідають наведеному нами загальному визначенню контент-аналізу. Це, радше, методика, тобто набір готових алгоритмів проведення дослідження в конкретній ситуації»²³.*

Відповідно в рамках контент - аналітичного дослідження може застосовуватись як якісна методика, так і кількісна, або їх поєднання. Таким чином можна класифікувати якісний контент-аналіз як *«методику аналізу текстів шляхом систематичної інтерпретації текстів через виділення в них тем, тенденцій і відповідне їх кодування»*. При цьому кількісний контент-аналіз — *«методика аналізу текстів шляхом кількісного співставлення*

²³ Бондар, Вікторія, and М. Допіра. «Розгляд методу контент-аналізу з погляду кількісно-якісних технік проведення» (2007).

аналітичних категорій через підрахунок ключових слів (чи інших одиниць рахунку)»²⁴.

У нашій роботі ми будемо аналізувати тексти композицій і намагатися виділити у них політично/соціально забарвлені теми. При тому нас, як ми вже зазначали раніше, цікавитиме не просто апелювання до таких тем, а також і можливе збільшення кількості композицій такого змісту у період після 2014 – го року, під впливом суттєвих суспільно – політичних змін в країні, а також зокрема тенденції до боротьби з російським інформаційним та культурним простором. Ми схилиємося до якісного контент – аналізу в нашому дослідженні саме через те, що важливим для нас є виділення в текстах композицій тем, тенденцій і відповідне їх кодування.

Ми маємо зазначити, що нашою метою не є вивчити та проаналізувати геть усі композиції створені в період після 2014 – го року. Це б було доволі важко зробити, кількість матеріалу потребувала б детальної систематизації та класифікації, а отримані результати можна було б розглядати з точки зору абсолютно різної проблематики – з огляду на це підходи до аналізу, а також завдання дослідження можуть різнитися. До того ж, аби провести повніший аналіз довелося б дослідити не лише тексти композицій а також інший матеріал (відеокліпи, публічні виступи/інтерв'ю виконавців та діячів культури у сфері музики, тощо).

Нами була створена окрема вибірка, критерієм складання якої була наявність в репертуарі виконавця композицій, які задовольняють потреби дослідження (композиції на суспільно – політичну тематику), можливість

²⁴ Бондар, Вікторія, and М. Допіра. «Розгляд методу контент-аналізу з погляду кількісно-якісних технік проведення» (2007).

прослідкувати тенденції (збільшення кількості або загалом поява в репертуарі композицій на відповідну тематику після 2014 – го року, зміна мови виконання з російської на українську), що відповідали б завданням дослідження. Поле дослідження нашої теми дуже широке і ми усвідомлюємо наша робота цілком може бути продовжена, розширена та доповнена в майбутньому.

2.2. Особливості застосування дискурс-аналізу

Під час аналізу для нас будуть важливими не тільки безпосередньо тексти, але й інтерпретування їх у конкретному контексті, а також виявлення сенсів, що можуть бути не очевидними на перший погляд. Адже композиції, що дотичні до суспільно – політичної тематики не обов'язково виражають відкритий протест, або прямо апелюють до певних проблем (це питання ми детальніше розглянемо в наступній частині цього розділу). Саме для інтерпретації текстів у конкретному контексті, а також для глибшого розкриття їхніх посилів, ми обрали дискурс – аналіз як додатковий метод.

Серед усіх підходів до проведення дискурс – аналізу ми обрали саме семіологічний підхід Ролана Барта як такий, що найбільш відповідає вимогам нашого дослідження. За Р. Бартом кожен дискурс – сукупність соціальних знаків, що наділяються певним важливим сенсом та міфічним змістом. Знаком може бути фактично будь що (слова, образи, речі), у що закладається важливий сенс, який потрібно донести в рамках певного дискурсу. Барт стверджує, що кожен знак несе в собі так звані денотативне та конотативне повідомлення – сенс який здається очевидним і сенс який виявляється під час інтерпретації знаку, глибшого вивчення його можливого сенсу. Відповідно, коли виявляється конотативне повідомлення, то завдяки його тісній пов'язаності з денотативним повідомленням, знак перетворюється на символ.

Р. Барт, писав, що конотативні повідомлення фактично не мають значення без історичного та соціо – культурного контексту. Конотативний сенс знаку може дуже різнитися в залежності від того, в якому контексті буде здійснено спробу його інтерпретації. Барт зазначає, що ми живимо в «конотативній цивілізації», адже фактично звідусіль сприймаємо конотативні повідомлення. Однак при цьому зовнішній світ також наповнює конотативні повідомлення сенсом. *«Знакова система виявляється, якщо так можна сказати, пронизана зовнішнім світом»²⁵.*

Під час нашого дослідження ми будемо намагатися знаходити та інтерпретувати денотативні та конотативні значення окремих частин текстів композицій у випадках коли буде зрозуміло, що для виявлення або розкриття справжнього сенсу повідомлення потрібен глибший його аналіз, який буде враховувати не лише прямий конкретний посил, але й можливе закодоване в знаковій системі повідомлення.

2.3. Пісні суспільного протесту, пісні соціальної обізнаності та теоретична модель їх аналізу

У попередніх підрозділах ми окреслили характеристики та специфіку двох основних методів, що ми застосували у нашому дослідженні. Тепер ми вважаємо доцільним коротко окреслити аналітичну модель, на основі якої, в тому числі, буде побудовано аналіз у наступному розділі нашої роботи, а також запропонувати певну класифікацію музичних творів, яких стосуватиметься наше дослідження.

²⁵ Іванов, Олег Валерійович. «Класичний контент-аналіз та аналіз тексту: термінологічні та методологічні відмінності» (2013)

Даріо Мартіnellі у своїй праці «Give Peace a Chant: Popular Music, Politics and Social Protest» пропонує класифікацію того, що він *називає* «*songs of social protest*» - піснями суспільного протесту. На його думку, у музиці соціальний протест не має виражатися прямо чи відверто, аби її можна було зарахувати до «протестної». До того ж, Мартіnellі стверджує, що далеко не вся музика, тематика якої наближена до суспільно – політичного дискурсу є за характером «протестною». Автор пропонує вирізняти в окрему категорію, так звані «*songs of social awareness*» - пісні соціальної обізнаності: *«Якщо бути прискіпливим, можна також стверджувати (і законно), що “протест” не охоплює кожен настрій, який ми зустрічаємо в піснях, які стосуються суспільних проблеми, — особливо тих, які демонструють більш описове, а не наказове ставлення. Можливо, більш доречним буде слово “обізнаність” [...] погляд на етимологію даного терміну може бути дуже корисним, коли намагаємося досягти прийнятного термінологічного фокусу. Ми дізнаємося, що значення латинського “protestari” насправді означає “признання; публічна, урочиста заява”, і що — лише з 18 століття і далі ця “публічна декларація” стала задумом як декларація “несхвалення”»*. Ми вважаємо дану класифікацію корисною для нашої роботи, адже вона допоможе краще систематизувати опрацьований матеріал²⁶.

Пісні, у яких оспівуються різні суспільно важливі проблеми не обов’язково висловлюють радикальні погляди чи ідеї, чи взагалі апелюють до подій, що реально відбувалися. Політичні чи суспільні перетворення дуже часто є підґрунтям для створення тих чи інших музичних творів, і не обов’язково дзеркально у них відображаються. Однак, поміщені у правильний контекст,

²⁶ Martinelli, Dario. Give Peace a Chant: Popular Music, Politics and Social Protest. // Springer, (2017).

сприйнятті слухачем, що існує в цьому контексті, такі музичні твори стають зрозумілі – навіть неочевидні сенси, за правильної подачі будуть зчитані, завдяки превалюючому настрою мелодії, використаним метафорам, стилю виконання, тощо. Як ми вже зазначали, Р. Барт вважав, що ми всі постійно сприймаємо звідусіль конотативні повідомлення і самі ж надаємо їм певного значення в залежності від того, в якому дискурсі та контексті ці конотативні повідомлення виникають.

Також тут знову повертаємося до згаданої нами в першому розділі «Соціології музики» Теодора Адорно і його твердження про те, що люди можуть відчувати себе частиною єдиного цілого з іншими такими самим слухачами одного і того ж самого музичного твору, якщо вони відчують і розуміють те, що Адорно називає «Я музики». Завдяки низці факторів у певній групі людей породжується спільність емоційних досвіду та переживань, які в них пробуджує музичний твір. Зокрема через те, що група людей разом зчитує однакові конотативні повідомлення та власне переживає однакові або схожі емоції від них.

На думку Мартіnellі, з одного боку, музика на суспільно - політичну тематику пишеться для того, щоб бути почутою, а з іншого, першочерговою метою її створення начебто не є популяризація у комерційному сенсі. Мартіnellі у своїй праці влучно зазначає, що не дарма, такі музичні премії як Греммі не мають серед категорій нагородження чогось на кшталт «Найкраща протестна пісня року» (Мартіnellі виходить з припущення, що всі подібні премії орієнтовані на комерційну успішність композицій)²⁷.

Тим не менш, виходячи з роздумів Т. Адорно, уся сучасна музика, що спрямована на досягнення уваги широкого загалу, створюється виключно за

²⁷ Martinelli, Dario. Give Peace a Chant: Popular Music, Politics and Social Protest. // Springer, (2017).

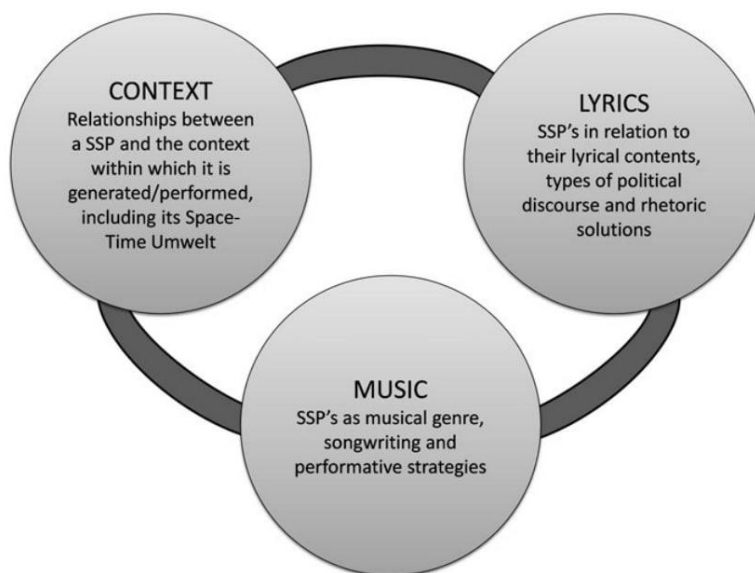
економічною моделлю. Навіть музика, що створюється з метою актуалізації суспільно важливих/політичних питань усе одно є продуктом культурної індустрії, має стандартизовану структуру та належить до «легкої музики». Таким чином, можна припустити, що потенційно єдине, що виділяє таку музику є контекст в якому вона створюється, а також потенційний її вплив на суспільство в той чи інший момент. Можливо окремий музичний твір дійсно буде забутий широким загалом за деякий час, та його вплив може бути потенційно корисним/шкідливим для суспільства в той чи інший час.

У своїй праці Д. Мартіnellі наводить аналітичну модель сприйняття пісень суспільного протесту/соціальної обізнаності. У ній поєднується те, про що ми вже говорили в першому розділі роботи: текст, інструментальна частина та контекст. Ці три компоненти хоча й важливі, однак не рівнозначні: серед усіх трьох, якщо він наявний, на думку дослідника, текст пісні є пріоритетним. Тут варто зазначити, що Т. Адорно притримувався думки, що музика (тут в понятті інструментальна частина) навпаки є більш значущою для композиції, адже саме вона породжує те, що дослідник називає «спецефектами» і забезпечує емоційність композиції. Мартіnellі, хоча й зазначає, що текст пісні є важливим, також наводить думку про те, що, текст пісні може набувати радикально нового сенсу/забарвлення завдяки зміні тональності акомпанементу²⁸.

Для аналізу музики такого типу, про яку ми говоримо в нашій роботі триада, наведена Д. Мартіnellі у своїй праці буде корисним інструментом, для систематизації аналізу²⁹.

²⁸ Martinelli, Dario. Give Peace a Chant: Popular Music, Politics and Social Protest. // Springer, (2017).

²⁹ Там само

Додаток 1. Аналітична модель для пісень суспільного протесту/соціальної обізнаності за роботою Даріо Мартінелі

Однак, якщо все ж таки говорити, про те, що з трьох наведених у тріаді елементів особисто для нас є важливішим, то нашим фокусом ми обрали все ж таки тексти пісень, адже нашою метою не є детальний розбір композицій з точки зору музичної сфери знань. Тому, ми не будемо детально заглиблюватися у дослідження тональностей інструментальних частин композицій чи побудову тексту. Нашим фокусом будуть тексти з точки зору їхньої тематики та впливу на них контексту, в якому вони створювались, про що ми вже детально писали вище.

У цьому розділі нашої роботи ми описали методи, які були застосовані нами під час проведення нашого дослідження, а також запропонували класифікацію досліджуваного матеріалу. В наступному розділі нашої роботи ми продемонструємо, як ми застосували обрану методологію на практиці.

3. Відображення ідеологічних процесів у риториці та структурі поетичних текстів

У третьому розділі нашої роботи ми перейдемо до аналізу текстів обраних нами композицій. Основними для свого аналізу ми обрали наступні гурти та виконавців: Океан Ельзи, Бумбокс, Жадан і собаки, YARMAK. Зазначимо, що тексти усіх композицій були запозичені з електронного ресурсу Spotify, де вони знаходяться у вільному доступі за рішенням правовласників. Всі тексти наведені мовою оригіналу.

Нами були свідомо обрані саме ці чотири виконавці. В репертуарі кожного з них є пісні на суспільно – політичну тематику і можна прослідкувати тенденцію до збільшення таких текстів після подій 2014 – го року, а також під впливом особистих поглядів того чи іншого виконавця. Також часто у творчості цих гуртів прослідковується тенденція до повної або принаймні часткової зміни мови виконання з російською на українську, що найчастіше також було кроком вмотивованим бажанням українізувати свою творчість, перевести її на державну мову, зробити менш досяжною для країни агресора, тощо.

Нижче у розділі ми наведемо таблиці складені окремо по кожному гурту, які допоможуть нам прослідкувати вищезазначені тенденції. Ми визначали кількість композицій, виділених за тим чи іншим параметром, у процентному співвідношенні, адже на нашу думку логічним є показати, яку частку серед усього репертуару артиста складають ті чи інші композиції. Це дозволить нам у спрощеній формі побачити потрібні нам результати.

Критерієм класифікації композицій, як таких які відповідають суспільно – політичній тематиці, була можливість виділити в них шляхом проведення

дискурс аналізу конотативних повідомлень, які б свідчили, що конкретна окремо взята композиція відповідає досліджуваній тематиці. Для нас важливими були категорії, які б стосувалися суспільно – політичних перетворень, спровокованих Революцією Гідності, військової агресії Росії починаючи з 2014 – го року і закінчуючи повномасштабним вторгненням у 2022 році. Відповідно це була тематика державності, незалежності, війни, протиставлення української культури російській, політизації мистецтва, національної боротьби, жалю та розчарування через війну, настання нового часу та прихід змін, полярності українського суспільства.

3.1. Океан Ельзи

Перший альбом гурту **Океан Ельзи** – «Там, де нас нема» - вийшов у 1998 році. З цього часу і до 2014 – го року (16 років) гуртом було написано 98 пісень, 12 з яких на суспільно - політичну тематику, що становить 12%. За період після 2014 – го року, рівно вдвічі менший, гурт написав 26 пісень, з яких 10 на суспільно – політичну тематику, що становить 38%. Оскільки в цьому випадку проміжки часу, що порівнюються не є однаковими, не можна точно стверджувати, чи в майбутньому відсотки за однаковий період будуть різними чи ні. Однак, ми точно можемо зробити висновок, що концентрація кількості композицій на суспільно – політичну тематику в репертуарі Океан Ельзи збільшилася після подій 2014 – го року, адже кількість пісень написаних за період в 16 років і за період у 8 майже рівна. Особливої уваги в цьому контексті заслуговує альбом «Без меж», що вийшов 2016 – го року. Ми детальніше проілюструємо і обґрунтуємо це нижче під час контент аналізу.

Всього композицій	124	Всього композиційн на с – п тематику	22 (18%)
Композиції українською	122 (98% - інші два відсотки складають композиції англійською)	Композиції російською	0
Загалом композицій після 2014 р.	26	Композицій на с – п тематику після 2014 р.	10 (38%)

Таблиця 1. Репертуар гурту Океан Ельзи

Альбом «Без меж» (2016), згаданий вище, варто відзначити в нашому дослідженні через 3 композиції, що увійшли до нього, а саме «Не твоя війна» та «Еверест». Всі ці три пісні об'єднує тематика війни – очевидно, що підґрунтям для їхнього створення було болісне переживання бойових дій що постійно продовжувалися на Сході України починаючи з квітня 2014 – го року. Серед усіх композицій саме їх, а також три інші – «Скільки нас», «Човен» та «Місто Марії» - були обрані нами для аналізу.

Для початку варто відмітити, що дуже часто у композиціях згадується образ весни – прямо або через описи. Весна загалом, в поетичних текстах часто використовується як символ відродження, появи чогось нового, відновлення. Однак, в українському контексті, особливо після 2014 – го року, весна, як пора року, стала також і дуже знаковим періодом, адже, як ми вже зазначили вище, саме навесні росія вперше розпочала військові дії проти України: відбулася

анексія Криму та захоплення територій Донецької та Луганської областей, перетворення їх на так звані ДНР та ЛНР. Вісім років потому на весну припала вже повномасштабна війна росії проти України. Подібним образом слугує також і зима – символ Революції Гідності, що відбувалася протягом зими.

На відміну від багатьох інших композицій, які ми аналізували, у текстах Океан Ельзи найчастіше посил є доволі прямим, таким, що зчитується легко, без завуальованих образів. Також, якщо класифікувати їх за типологією Даріо Мартінеллі, про яку ми згадували вище, то вони скоріше відносяться до пісень соціальної обізнаності, ніж до пісень суспільного протесту, адже відвертого протесту в них немає (на відміну від пісень гурту Жадан і Собаки, про який ми говоритимемо нижче).

Композиція «Не твоя війна» написана через рік після початку військової агресії росії своєю фабулою має ідею того, що український народ втягнутий у жорстоку несправедливу війну, яка йому не належить. *«Стали батьками доньки й сини. Все кольорові бачили сні. І цілували руки брехні. За тихі ночі віддали дні»*, - в цих рядках згадуються «руки брехні», при цьому у приспіві задається питання: *«Мама, кому ж ми молилися?»*, що найвірогідніше слугує натяком на захоплення хибними ідеями та створення хибних ідеалів, що привели до несправедливої війни. В першу чергу це – продовження співпраці України з росією навіть попри військову агресію, та великий вплив країни – агресора, її інформаційного поля на українське суспільство. В іншій композиції – «Скільки нас» - є рядок, який також підтримує цей наратив: *«Нам досить недоправди. Нас нудить штучний сон»*³⁰.

³⁰ Океан Ельзи. Композиція «Не твоя війна» (2016). - <https://open.spotify.com/track/0H2ZDRzULQ8tIUvxUuTlqF?si=7cc3e6fff4c140fc>

У «Скільки нас» також відображаються елементи нової дійсності, що застала суспільство після 2014 – го року: *«Скільки нас. Тих, хто тілом відчуває новий час. Скільки нас. Тих, кого війна повела в перший клас»*. Ці рядки засвідчують, що багато молодих людей виросло в часи, коли в Україні фактично постійно відбувалися бойові дії, а також у часи, коли Україна зазнавала серйозних політичних трансформації, зокрема лібералізації та демократизації на фоні політичного курсу на вступ до Європейського Союзу та НАТО. Молодь, що виросла в цих умовах вже «відчуває новий час», бореться за цінності нової України. *«Скільки нас. Тих, у кого страх не косить під екстаз. Тих, кого душа болить. Хто прокинувся й не спить у новий час»*³¹.

У тексті композиції «Еверест» присутні наступні рядки: *«День сьогодні не такий, як уявляли ми. Світ – два кроки від весни, два кроки від зими. Та більше не лякають нас уламки їхніх стін. Нам залишилось пройти найвищу із вершин»*. У цих рядках утверджується сміливий рух вперед від складних подій, що відбулися в країні та суспільстві і бажання боротися далі попри «уламки їхніх стін», що може означати складні історичні умови в яких Україна виборювала власну незалежність. У пісні також згадується вогонь, який оспівується як побратим українського народу – образ, що може бути прямо пов'язаним з тим, що під час революцій (якщо вони переходять до фази силового протистояння) часто використовуються коктейлі Молотова, або починають наприклад палити шини (що власне відбувалося під час Революції Гідності). *«І ми продовжуєм нести свій прапор, а не хрест. Ми продовжуєм іти на власний Еверест»*, - мета вибороти Україні як державі та українському суспільстві краще майбутнє – омріяний останній «Еверест» - описана не як

³¹ Океан Ельзи. Композиція «Скільки нас» (2018). - <https://open.spotify.com/track/4eb0UHRzki0matGsYcmH7G?si=06fb2f5225284afb>

«хрест», тобто не як щось важке та непосильне. Українська національна ідея – прапор, що варто нести вільно та з гордістю³². Дотичною за тематикою є композиція «Човен», у якій утверджується незламність України як держави та її сила перед будь якими перешкодами: *«Війнами втомлена та ніким не зломлена. Розквітай, Земле ти моя. Голодом морена але непокорена. Най звучить над Дніпром твоя пісня солов'я»*³³.

Остання пісня Океан Ельзи, про яку варто згадати, це «Місто Марії», що була написана в період часу – травень 2022 року – коли відбувалися бої за завод «Азовсталь» у Маріуполі, де перебували мирні жителі та українські військові з батальйону «Азов», що обороняли Маріуполь. «Азовсталь» був останньою не підконтрольною російським військам територією Маріуполя. Через активні бомбардування території заводу українське суспільство активно закликала визволити мирних жителів та військових, що перебували там і ця пісня, створена саме в цей час також є елементом привернення уваги до трагедії не тільки «Азовсталі», але й усього Маріуполя³⁴. *«Віру ніколи не зрадить серце моє. Буде до віку стояти. Праведне місто Марії. Доки над гордим Азовом. Сонце встає»*³⁵.

³² Океан Ельзи. Композиція «Еверест» (2016). - <https://open.spotify.com/track/4LTfPgwiEGWN80tr0LFWox?si=d90269d6c369436c>

³³ Океан Ельзи. Композиція «Човен» (2019). - <https://open.spotify.com/track/7ifcKGY2yFEy1p48Wr84uY?si=3fd1a8de7c3a4fe8>

³⁴ «Авіація, танки, міномети: росіяни інтенсивно обстрілюють «Азовсталь». Новина від 8 травня 2022 року. - <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3478146-aviacia-tanki-minometi-rosiani-intensivno-obstriluut-azovstal.html>

³⁵ Океан Ельзи. Композиція «Місто Марії» (2022). - <https://open.spotify.com/track/3vqxPf5w9hIrOiMxm9dhme?si=4755aeb4595d4d12>

3.2. Бумбокс

Перший альбом гурту **Бумбокс** – «Меломанія» - вийшов у 2005 році. 10% від усіх композицій гурту складають композиції на суспільно політичну тематику. З 2005 – го року і до 2014 – го гуртом було написано лише 3 пісні на суспільно політичну тематику, відповідно 8 з 11 композицій написано після 2014 – го року. Це цікава тенденція з урахуванням того факту, що загалом, за 8 років з 2014 – го і по 2022 рік, гурт загалом написав 32 пісні, що майже втричі менше ніж за схожий період – 9 років – за який гуртом було створено 72 композиції. Відповідно, композиції суспільно політичного змісту становлять 25% (чверть) від усіх композицій написаних після 2014 – го року. Це в рази перевищує кількість

Також спостерігається тенденція до зменшення кількості пісень російською. До 2014 – го року в репертуарі гурту було 17 композицій російською, що становило 22% від 76 пісень написаних за 9 років. В період після 2014 – го року ця цифра зменшилася до 18%, що є незначним, але все ж показником зниження кількості російськомовних композицій.

Всього композицій	108	Всього композицій на с – п тематику	11 (10%)		
Всього композицій українською	77 (71%)	Всього композицій російською	23 (21% - ще вісім відсотків залишку складають	Композицій російською після 2014 р.	6 (18%)

			композиції англійською або іншими мовами)		
Загалом композицій після 2014 р.	32	Композицій на с – п тематику після 2014 р.	8 (25%)		

Таблиця 2. Репертуар гурту Бумбокс

Як ми вже зазначили, композицій Бумбокс, що ми віднесли до таких, що оспівували б суспільно – політичну тематику не так багато. Однак серед пісень, які привернули нашу увагу ми виділили три – «Злива», «Ангела» та «Імперії впадуть».

Пісні Бумбокс за класифікацією Д. Мартінеллі можна віднести до категорії пісень соціальної обізнаності. На відміну від пісень Океан Ельзи, які ми аналізували до цього, пісні Бумбокс не можна охарактеризувати як такі, які мають прямий посил (за винятком пісні «Злива»). Для того, щоб зрозуміти, про що йдеться потрібно звертати увагу на конотативні сенси, що закладені у композиціях.

Наприклад, у композиції «Ангела» на перший погляд немає нічого суспільного чи політичного – якщо сприймати її денотативне повідомлення, то можна дійти висновку, що це пісня про найвірогідніше нещасливе кохання: *«Віденські Шілле, Клімдт і Ліндт. Не розіб'ють наш триклятий лід. Я думав*

що віднайшов. Свій золотий грааль»³⁶. Однак, говорячи про цю пісню, неможливо не звернути увагу на кліп, що було знято для неї за рік після виходу її в складі альбому «Таємний код Рубікон». Це єдиний випадок, де в цій роботі ми звернемося не лише до аналізу поетичного тексту, а також і візуального матеріалу, який його супроводжує, адже у випадку «Ангели» це радикально змінює головну тему пісні.

У кліпі показані декілька «натюрмортів». Кожен з них зібраний з великою кількості елементів, що репрезентують проблеми України. Паспорти інших країн, зокрема і Російської Федерації. Різноманітна готівка — символ корупції. Закон про введення військового стану, патрони у крові, карта Донбасу — війна. Мікрофони в наручниках — контроль над пресою та натяки на репресії проти журналістів³⁷. Варто зазначити, що перешкоджання свободі слова завжди було і залишається однією з дуже актуальних тем для України, з урахуванням того, що в останні роки спостерігається збільшення випадків перешкоджання діяльності журналістів. За даними Інституту масової інформації: *«У 2020 році на цілих 26% зросла кількість перешкоджань законній професійній діяльності журналістів порівняно з 2019 роком. Основними причинами такого зростання стали протизаконні карантинні обмеження та місцеві вибори»³⁸*.

³⁶ Бумбокс. Композиція «Ангела» (2019). - <https://open.spotify.com/track/0MsqHOeOgPSW8hGvjg9FFH?si=531efb08211345cf>

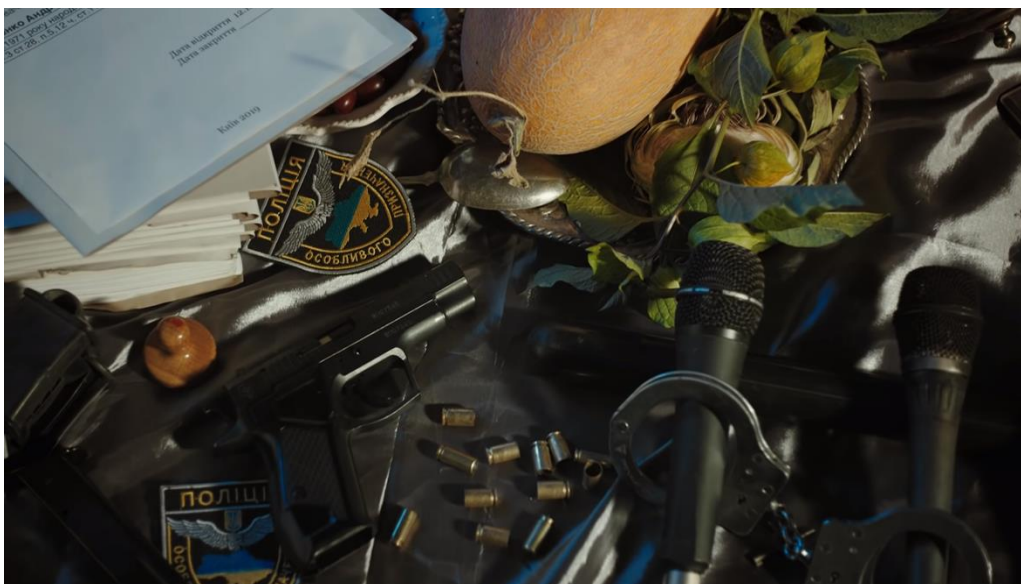
³⁷ Бумбокс. Відеокліп на композицію «Ангела» (2020). - <https://www.youtube.com/watch?v=Pg3t4p72-IM>

³⁸ Прес – реліз Інституту масової інформації: «197 порушень свободи слова ІМІ зафіксував у 2021 році в Україні» (2021). - <https://imi.org.ua/news/197-vypadkiv-porushen-svobody-slova-imi-zafiksuvav-u-2021-rotsi-v-ukrayiny-i43169>

Малюнок 3. Кадр з кліпу Бумбокс – «Ангела»

Серед іншого: нашивки поліції та Беркуту, ікони з цінниками, гречка, значок народного депутата України, наркотики, дорогі прикраси. Значки Національної поліції та Беркуту, що на кадрах кліпу лежать поруч цілком можуть бути символом проваленої реформи поліції, що мала бути запроваджена за каденції президента України Петра Порошенка. До цього ми детальніше повернемося, коли розглядатимемо нижче композиції гурту Жадан і Собаки на схожу тематику.

Малюнок 4. Кадр з кліпу Бумбокс – «Ангела»

Кожен з елементів репрезентує грані українського суспільства, державного устрою, натякають на численні проблеми в державі, можна навіть зробити висновок, що дихотомічність деяких елементів (гривні – рублі, поліція – Беркут, гречка – дорогі делікатеси, тощо) натякає на певну двуликість суспільства, в чому і полягає його трагедія. Андрій Хливнюк, соліст гурту Бумбокс розповідав про кліп: *«За період від написання пісні до видання кліпу пройшло достатньо подій в Україні і в світі, вагомих настільки, щоб можна було заховати їх в тіло цього кліпу і в натюрморти, які ми використали там... Деякі дуже прямолінійні, над деякими доведеться “постопкадрити” тим, кому це цікаво, і подумати, чому це, звідки це, до яких подій приурочено?.. Це протест, нагадування? Так, кліп “Ангела” — нагадування нам в першу чергу, як авторам, про те, що мистецтво повинно задавати питання суспільству і*

реальності. Інакше це обслуговування якихось найпростіших банальних людських “хочу”»³⁹.

З огляду на існування кліпу трактувати «Ангелу» можна зовсім інакше. Рядки *«І ми зайшли за край. Відпустить набирай. Ми загубили рай»* можуть значити, що загубленим раєм є Україна і вона ж є тим ангелом, аналога якому неможливо знайти⁴⁰.

Інша пісня, яка привернула нашу увагу це «Злива», записана в тандемі з Jamala та Дмитром Шуровим в 2015 році. Ми вже згадували вище в розділі, що в українському контексті зима, так само як і весна, часто згадується в поетичних творах як образ війни/політичних трансформацій. В «Зливі» основним мотивом є біль через події 2014 – го року: *«Ми втомились як ніколи від зими»*. Також у пісні згадується протистояння між «братами» - відсилка до протистояння України та росії, адже українців та росіян дуже часто згадували як «братні народи» особливо в російській риторичі: *«Брат на брата - найбільший жах. Ті брати тепер - я і ти. Не існує ніяких “їх”. Ця земля нами зорана. Хочеш крові моєї – на! В нас червона обох вона»*⁴¹.

3.3. Жадан і Собаки

Перший альбом гурту **Жадан і Собаки** (тоді ще Собаки в космосі за участі Сергія Жадана) – «Спортивний клуб армії» вийшов 2008 року. З цього часу і

³⁹ Бумбокс. Відеокліп на композицію «Ангела» (2020). - https://www.youtube.com/watch?v=vR_MvDZ8qVE

⁴⁰ Бумбокс. Композиція «Ангела» (2019). - <https://open.spotify.com/track/0MsqHOeOgPSW8hGvjg9FFH?si=531efb08211345cf>

⁴¹ Бумбокс. Композиція «Злива» (2015). - <https://open.spotify.com/track/43vrK0qmCrF0e6M5I46zM4?si=0ae1a01641dc4d75>

2014 – го року гуртом було створено 18 пісень з яких 10 (55%) на суспільно – політичну тематику. При цьому після 2014 – го року гуртом було створено 38 пісень 17 (45%) з яких на суспільно – політичну тематику, при цьому ці ж 17 пісень складають більшість (63%) від усіх пісень створених гуртом на дану тематику.

Однак, у випадку з гуртом Жадан і Собаки варто відзначити, що соціальна та політична дійсність постійно відображається у діяльності музикантів і фактично є однією з провідних тематик, на яку гурт створює композиції. Тому цей випадок ми будемо розглядати не в еволюційному аспекті (більше – менше композицій суспільно – політичного змісту після 2014 – го року), а скоріше як приклад стабільної реакції митців на проблеми в суспільстві та країні, а також відкритої сатири та критики побудови ладу в державі та деяких аспектів суспільної дійсності.

Варто також одразу відзначити, що соліст гурту Сергій Жадан – сучасний український письменник, який загалом відомий своєю поезією на суспільно – політичну тематику, яка частково власне і лежить в основі творчості гурту.

Всього композицій	56	Всього композицій на суспільно – політичну тематику	27 (48%)
Композицій українською	56 (100%)	Композицій російською	0
Загалом композицій після 2014 р.	38	Композицій на суспільно – політичну тематику після 2014 р	17 (45%)

Таблиця 3. Репертуар гурту Жадан і собаки

Ми виділили цікавими для аналізу наступні пісні гурту: «Автозак», «За*бали», «Нова поліція» та «Ребе».

Нами вже було зазначено, що більшість композицій гурту висвітлюють суспільно – політичну тематику. І на відміну від Океану Ельзи та Бумбокс пісні Жадана та собак можна віднести до тієї категорії, що Д. Мартіnellі називає піснями суспільного протесту. У піснях гурту фактично немає завуальованих сенсів чи складних метафор, вони в грубій та прямолинійній формі (у піснях гурту наявна велика кількість нецензурної лексики) описують проблеми української дійсності. Зокрема найбільше гурт критикує політиків та політичний устрій держави.

Композиція «Автозак», що вийшла в серпні 2021 року, висвітлює тематику протестів⁴². Подібна композиція цілком могла бути випущена одразу після подій Революції Гідності, однак, її поява сама у 2021 році найвірогідніше зумовлена кількістю акцій протесту проти різних аспектів діяльності уряду президента Володимира Зеленського, що відбувалися протягом 2019 – 2021 року. Зокрема, протягом 2020 року відбувалися протестні акції за відставку тодішнього голови Мінстерства внутрішніх справ України Арсена Авакова⁴³, акції проти призначення міністром освіти Сергія Шкарлета⁴⁴, а також

⁴² Жадан і собаки. Композиція «Автозак». - <https://open.spotify.com/track/1GT4VFRNFDAwmbhztzKgMT?si=2cab281442674cf6>

⁴³ «Фасри і спалений поліцейський «бобік»: як під Радою вимагали відставки Авакова». Новина від 5 червня 2020 року. - <https://hromadske.ua/posts/u-kiyevi-vimagayut-vidstavki-avakova-nazhivo>

⁴⁴ «На Банковій – акція проти міністра освіти Шкарлета». Новина від 21 грудня 2020 року. - <https://www.ukrinform.ua/rubric-kyiv/3158834-na-bankovij-akcia-proti-ministra-osviti-skarleta.html>

скасування Конституційним Судом України низки статей антикорупційного законодавства⁴⁵. 2021 рік відзначився акціями протесту, що відбувалися під Адміністрацією президента за звільнення несправедливо ув'язненого одеського активіста Сергія Стерненка, справу якого вважають сфабрикованою⁴⁶. Тож, з огляду на обставини можна вважати, що поява цієї композиції в час зростання незадоволеністю діяльністю влади, є закономірною та своєчасною. *«Бо реформа судів — це фаєри і феєрверки. Передайте міністру: хтось уже приніс каністру. Активісти вже фігнули рідину легкозаймисту»*, - ми вже згадували, що на акціях протесту дуже використовують вогонь у різних формах – на акції за відставку Арсена Авакова в червні 2020 активісти підпалили поліцейський «бобік»⁴⁷, а на акції за звільнення Сергія Стерненка було підпалено двері Адміністрації президента⁴⁸.

Композиція «За*їбали», що вийшла 2016 – го року в складі альбому «Пси», висміює вибори в Україні, на яких щоразу народ намагається обрати ідеальних президента та парламент, проте щораз все закінчується однаково: суспільство залишається незадоволеним корумпованою владою, що не виконує обіцянок: *«Стоїмо тепер всі разом, невідомо, що робити. У кабміні – яничари, у*

⁴⁵ «Під Конституційним судом розпочалася акція протесту». Новина від 30 жовтня 2020 року. - <https://www.radiosvoboda.org/a/news-konstytucijnyj-sud-akcija-protestu/30920686.html>

⁴⁶ «Сутички біля офісу Зеленського на акції за Стерненка: поранені, спалені шоломи і 24 затриманих». Новина від 23 лютого 2021 року. - <https://www.bbc.com/ukrainian/news-56175036>

⁴⁷ «Фаєри і спалений поліцейський «бобік»: як під Радою вимагали відставки Авакова». Новина від 5 червня 2020 року. - <https://hromadske.ua/posts/u-kiyevi-vimagayut-vidstavki-avakova-nazhivo>

⁴⁸ «Сутички біля офісу Зеленського на акції за Стерненка: поранені, спалені шоломи і 24 затриманих». Новина від 23 лютого 2021 року. - <https://www.bbc.com/ukrainian/news-56175036>

парламенті – бандити». У пісні перераховуються ознаки, якими нібито не мають бути наділені народні обранці - *«Щоб не чорні, не з Донецька, не попи, не аутисти [...]»* - і відповідно, якими мають – *«Обирали, обирали, врейти вибрали в два тури. Запального патріота героїчної натури»* - та зрештою, *«головне – не комуністи»*⁴⁹. Протягом двох років до цього в Україні відбулися вибори президента, на яких переміг Петро Порошенко, а також місцеві вибори та проміжні вибори народних депутатів. Це були перші вибори після подій Революції Гідності, завдяки яким мали відбутися радикальні зміни в державі, зокрема підписання економічної частини угоди про асоціацію з Європейським Союзом, «перезавантаження влади», децентралізація, реформа правоохоронних органів, тощо. Зокрема, серед усіх реформ, що мали відбутися, але провалилися, вважається реформа Національної поліції – попри усі внесені до структури поліції зміни, де – факто мало що змінилося, а довіра до органу різко впала⁵⁰. Ці події також знайшли відображення у текстах Жадан і собаки, а саме в композиції «Нова поліція», в якій власне і висловлюється побоювання, що навіть попри те, що влада змінилася, насправді все залишиться по старому: *«Нова політика, старі прокурори. Щурі ховають накрадене у норі... Нова поліція, старі закони. Готуй боєздатність своєї оборони!»*⁵¹.

Остання композиція, Жадан та собаки, яка нас цікавить це «Ребе», також з альбому «Пси» 2016 – го року. Ребе, в їдиші, означає поважне звертання до равіна, або ж титул духовного учителя. В приспіві композиції присутнє

⁴⁹ Жадан і Собаки. Композиція «За*бали» (2016). - <https://open.spotify.com/track/7aMPZEJgRnO2xTEAL6cttr?si=cc226ab016384f38>

⁵⁰ «Чому реформа Нацполіції летить у прірву і до чого тут Аваков». Аналітичний матеріал від 4 липня 2020 року. - <https://www.bbc.com/ukrainian/features-53005046>

⁵¹ Жадан і Собаки. Композиція «Нова поліція» (2016). - <https://open.spotify.com/track/0BbjStN0dCNAXTGQPtHbEx?si=0ff87ea4c0334ad0>

звертання – *«Рушаємо, Ребе, нічною залізницею»*. Залізниця тут – символ непростого шляху, який проходить Україна як держава, залізниця на якій *«вокзали пахнуть смертю та корицею»*, де *«жінки лягають спати з духами-іконами»*. Тим не менш, залізниця також слугує доволі прямим образом втечі від війни, про що говорять рядки: *«Над розтерзаними біженцями світить жовтий місяць. Хай архангели сурмлять над прикордонними містами»*. Прикордонні міста – такі, які найперше страждали і постраждають від військової агресії. Цікаво також, в подібний спосіб як в текстах Океану Ельзи, Бумбоксу та як ми побачимо нижче в YARMAK також, в тексті «Ребе» Жадан і собаки також прослідковується тематика двуликості українського суспільства, національна самосвідомість якого прокидається лише в критичних ситуаціях: *«Наша совість прокидається лише за блокпостами»*. Про схоже свідчать рядки: *«Діти мають відповісти за мою шизофренію. Польові гарячі квіти і старі могильні плити»* - якщо б суспільство було консолідованим, діяло «на випередження», можливо багатьом трагедіям чи проблемам, можна було б запобігти, не передаючи дітям у спадок потребу вирішувати ці питання⁵².

3.4. YARMAK

Перший альбом виконавця **YARMAK** (справжнє ім'я – Олександр Ярмач) – «ЯсіЮТуба» вийшов 2012 року. З цього часу і до 2014 – го року Ярмачом було створено 32 композиції з яких 2 (6%) можна віднести до соціальної тематики (тут ми свідомо опустили приставку «політичну» адже ці пісні

⁵² Жадан і собаки. Композиція «Ребе» (2016). - <https://open.spotify.com/track/33qAWPj7YuDsLAmE3KnISJ?si=288c669496a7447f>

скоріше зачіпають саме соціальну дійсність, а не політичну). До того ж, можна прослідкувати, що виконавець використовує у своїх піснях переважно російську мову. Композиції українською почали з'являтися в репертуарі виконавця починаючи з 2014 – го року, однак їх нараховується всього 8. Порівняно з фактом того, що до цього у репертуарі виконавця таких пісень не було як таких, це добрий показник, однак все ще недостатній для того, щоб стверджувати, про тенденцію переходу виконавця у своїй творчості на українську мову після 2014 – го року.

Тим не менш, ми можемо стверджувати, вивчивши репертуар виконавця, про те, що після 2014 – го року відбулася загальна радикальна зміна стилістики та тематики текстів композицій Ярмака, про що автор навіть сам згадує у цих текстах, протиставляючи «пусті» за сенсом тексти інших реперів (без посилання на конкретні персоналії) та свої власні, які змінилися на теми дотичні до проблем у суспільстві. За період у 8 років виконавець створив 67 композицій, 28 з яких (41%) на суспільно – політичну тематику, зокрема одна композиція створена за час повномасштабного вторгнення росії в Україну.

Всього композицій	99	Всього композицій на с – п тематику	30 (28%)
Композицій українською	8 (8%)	Композицій російською	91 (92%)
Загалом композицій після 2014 – го року	67	Композицій на с – п тематику після 2014 р	28 (41%)

Таблиця 4. Репертуар виконавця YARMAK

Особливої уваги в зазначеному вище контексті вартує альбом *Made in UA*, записаний 2015 – го року. Серед усіх інших саме в ньому – серед усіх інших повноцінних альбомів - можна виділити найбільшу кількість пісень суспільно – політичного змісту (9), що не видається дивним, оскільки альбом було випущено лише через рік після подій Революції Гідності. Також варто відзначити, що деякі треки російською містять куплети українською, що звучать як народні пісні.

Пісні YARMAK за типологією Д. Мартінеллі складно віднести лише до однієї категорії, вони скоріше знаходяться на периферії, адже у репертуарі виконавця можна знайти як пісні суспільного протесту так і пісні соціальної обізнаності.

Серед пісень, які також привернули нашу увагу, ми виділили «Дике поле», «Бунт» та «Потрібен живим».

Композиція 2022 – го року «Дике поле» починається зі скороченої версії «Молитви українського націоналіста»⁵³, яка була написана в кінці 1920-х — на початку 1930-х років одним із лідерів Організації Українських Націоналістів Осипом Машаком: *«Україно! Свята мати героїв! Зійди до серця мого. Шумом Карпатських ручаїв. Боїв славного завойовника. Батька Хмеля! Свята! Могутня! Соборна! Слава Україні!»*⁵⁴. Композиція написана під час повномасштабного військового вторгнення росії в Україну. Назва пісні походить від історичної назви території України між Дністром на заході і

⁵³ Машак О. «Молитва українського націоналіста». (Рукопис) - <http://kray.ridne.net/node/333>

⁵⁴ YARMAK. Композиція «Дике поле» (2022). - <https://open.spotify.com/track/7g9brrz6mR8dm1kwYFwnRx?si=b93d316c6b3a41f3>

середньою течією Волги на сході, які колонізували та де активно діяли козаки і зокрема де навесні 2022 – го року відбувалися військові зіткнення Збройних Сил України з російськими окупаційними військами. Композиція «Дике поле» вийшла в травні 2022 року, коли, як ми вже зазначали в підрозділі про Океан Ельзи, відбувалися бої за місто Маруполь, зокрема за завод «Азовтсаль», який обороняли бійці полку «Азов». Ці події також відображені у пісні в наступних рядках: *«Навіки всім легенда показова. І ще покаже свою міць полк Азова!»*⁵⁵. Останній рядок натякає на те, яка «негативна слава» і скільки фейків пов'язано з полком «Азов», зокрема через російську пропаганду, для якої «Азов» через свою історію та ідеологію, є важливим елементом у творенні образу українського народу і української армії зокрема як «нацистів», що «бомблять власні міста»⁵⁶.

Ми вже писали вище, що після 2014 – го року відбулася радикальна зміна тематики творчості YARMAK. Про це зазначає і сам співак, критикуючи «пусту музику», яка на фоні того, що у країні відбувається війна звучить недоречно. У композиції «Бунт» викладено критику українського шоу – бізнесу, а також того які його продукти споживає українське суспільство. *«Ваши песни, ваши клипы пустые, как и душа. Хит парады кишат, - вы не культура, а её лишай. Тут, ради бабок - все готовы подставить очко. В стране идет война, а у Потапа - "Всё пучком!"»*⁵⁷. Виконавець критикує створення такої музики та творчості заради грошей (часто для того, аби

⁵⁵ YARMAK. Композиція «Дике поле» (2022). - <https://open.spotify.com/track/7g9brrz6mR8dm1kwYFwnRx?si=b93d316c6b3a41f3>

⁵⁶ «Полк "Азов" та російські фейки». Аналітичний матеріал від 7 травня 2021 року. - <https://www.pravda.com.ua/columns/2022/05/7/7344690/>

⁵⁷ YARMAK. Композиція «Бунт» (2015). - <https://open.spotify.com/track/6JoDRRNr3k5WXQ10d2Y21Z?si=0d31269f406c4453>

продовжувати заробляти гроші на території росії), навіть називає конкретних українських виконавців, а також згадує про деградацію людей, які слухають подібний масовий або навіть чисто російський продукт: *«"Офицеры", "Рюмка водки", - вот что станет "Песней года!" Слушают Кобзона - извините, утекли те реки»*⁵⁸. При цьому він також апелює до теми того, що людей, що не створюють таку масову популярну музику, а пишуть композиції на більш серйозну тематику, не дуже вітають у шоу – бізнесі: *«Кто-то сказал, что "Саша сдулся" - не та малина. Много политики, соплей, вообще парню глина»*⁵⁹. Поява такої композиції найвірогідніше обумовлена тим, що багато українських зірок продовжували гастролювати та заробляти гроші на території російської федерації після 2014 – го року, навіть з урахуванням подій на Сході України та в Криму⁶⁰.

Остання композиція яку ми будемо аналізувати це «Потрібен живим» 2021 – го року. Ця композиція для нас цікава в першу чергу через її фабулу, яка полягає в тому, що Україна як держава є неконсолідованою і її проблеми полягають в постійних чварах та невмінні цінувати власних героїв: *«Україна цінує лиш мертвих. А ти потрібен нам брате живим»*⁶¹. У тексті згадано багато відомих українських історичних постатей: Симон Петлюра, Павло Скоропадський, Іван Марчук, Микола Амосов, Борис Патон, Володимир Івасюк. Вони всі слугують художніми образами, що передають певні якості:

⁵⁸ YARMAK. Композиція «Бунт» (2015). - <https://open.spotify.com/track/6JoDRRnr3k5WXQ10d2Y21Z?si=0d31269f406c4453>

⁵⁹ Там само

⁶⁰ «"Не Лободою единою": у Росії відповіли СБУ, опублікувавши список зіркових гастролерів з України». Новина від 2 червня 2017 року. - <https://www.unian.ua/society/1956236-ne-lobodoyu-edinoyu-u-rosiji-vidpovili-sbu-opublikuvavshi-spisok-zirkovih-gastroleriv-z-ukrajini.html>

⁶¹ YARMAK. Композиція «Потрібен живим» (2021). - <https://open.spotify.com/track/0Ys7Hzzs2nnSbCQmtN4oJh?si=c6c603af94ef437a>

чванливість, красу, життєспроможність, міцність, силу духу. У першому куплеті згадано політичні протистояння («Коли вже знайдуть спільне всі Петлюри й Скоропадські»), у приспіві згадано анексію Криму («І сумує відірваний Крим»), у другому куплеті згадуються політичні репресії («Я повішу цей аккорд, як КГБ Івасюка») і потреба «вбивати у собі малороса» - потребу у самоідентифікації та сепарації від минулого пов'язаного з російською державою – а також автор зазначає: «Я ніколи не міняв, честь і душу на рублі»⁶². Композиція доповнює низку текстів, що підіймають тематику полярності, неоднорідності українського суспільства, в першу чергу, через те, що можна назвати відсутністю міцної національної самосвідомості, а також через довгу історію залежності від російської держави, та близьких зв'язків України та росії, які довгий час підтримувалися, до моменту того, як президент Володимир Зеленський заявив про розірвання дипломатичних стосунків між країнами 24 лютого 2022 року⁶³.

В цьому останньому розділі нашої роботи ми провели контент та дискурс-аналіз репертуару, та окремих композицій обраних нами виконавців. В результаті ми виділили тематичні категорії, які зустрічаються в композиціях і відображають переживання стосовно суспільно - політичних перетворень в Україні протягом останніх 8 років. У висновках до роботи ми підсумуємо результати проведеного нами дослідження.

⁶² YARMAK. Композиція «Потрібен живим» (2021). - <https://open.spotify.com/track/0Ys7Hzzs2nnSbCQmtN4oJh?si=c6c603af94ef437a>

⁶³ «Україна розриває дипломатичні відносини з Росією». Новина від 24 лютого 2022 року. - <https://www.bbc.com/ukrainian/news-60482683>

ВИСНОВКИ

У нашій роботі нам вдалося проаналізувати та простежити які зміни відбулися в тематиці композицій обраних нами виконавців, а саме - Океан Ельзи, Бумбокс, Жадан і Собаки, YARMAK під впливом політичних та суспільних трансформацій в Україні після 2014 – го року, зокрема Революції Гідності, окупації росією Криму, Донецької та Луганської областей, повномасштабного вторгнення росії, а також зокрема загальної тенденції до боротьби з російським інформаційним та культурним простором.

Ми провели контент та дискурс аналіз композицій Океан Ельзи, Бумбокс, Жадан і Собаки, YARMAK, створених у період до і після 2014 – го року. В результаті нами було відібрано композиції, що відповідали б за змістом потрібним нам критеріям, а саме стосувалися б суспільно – політичних перетворень, спровокованих Революцією Гідності, військової агресії Росії починаючи з 2014 – го року і закінчуючи повномасштабним вторгненням у 2022 році. Відповідно це була тематика державності, незалежності, війни, протиставлення української культури російській, політизації мистецтва, національної боротьби, жалю та розчарування через війну, настання нового часу та прихід змін, полярності українського суспільства.

Ми виявили, що у репертуарі обраних нами виконавців спостерігається тенденція до збільшення кількості композицій суспільно – політичного змісту у період після 2014 – го року. Винятком став гурт Жадан і Собаки, в репертуарі якого кількість композицій зазначеного змісту до і після 2014 року залишилася приблизно однаковою. Найчастіше, у текстах зустрічається тематика протесту проти усталеного в Україні державного ладу, або конкретних дій влади – найбільше таких пісень у гурту Жадан і Собаки. В репертуарі кожного обраного нами виконавця ми виявили пісні на тему

військової агресії росії проти України – ця категорія пісень є найчисленнішою, серед усіх інших, зокрема в цьому випадку Океан Ельзи та YARMAK найбільше вартують уваги. Також, нами було виявлено, що часто у композиціях присутня тематика полярності українського суспільства: з одного боку Україна рухається вперед, впроваджує реформи, бореться за свою національну ідею, водночас країна все ще певним чином «застрягла» у системних проблемах (зокрема доволі часто згадуваною в текстах категорією є корупція) та пов'язаному з російською державою минулому. Останнє висвітлене у текстах багатьох композицій як особливо деструктивне явище, адже російська федерація – держава агресор для України і питання стосовного підтримки всього пов'язаного з нею має стояти однозначно.

У нашому дослідженні ми розглянули лише чотири виконавці, однак під час відбору їх для дослідження, ми виявили, що матеріалу для проведення подальших досліджень достатньо, саме тому ми плануємо розвивати, поглиблювати та доповнювати наше дослідження в майбутньому. Варто також відзначити, що в цій роботі ми аналізували лише тексти відібраних нами композицій, однак в майбутньому простором для вивчення також можуть слугувати візуальні матеріали (кліпи), інтерв'ю та публічні виступи самих виконавців, а також законодавство в сфері культури, що стосується музики. Адже, композиції обраних виконавців слугують лише одним з численних прикладів того, як суспільно – політична тематика знаходить відображення в українській музиці. Проілюструвати такий ефект – відбиття ідеологічного та політичного в українському музичному просторі - і було метою нашої роботи.

Також, в результаті нашої роботи, спираючись на теоретичну основу дослідження ми також можемо зробити припущення, що теза Т. Адорно, про те, що спільні емоційні переживання, які викликає у слухачів окрема взята

композиція може бути розширена. Якщо музика (особливо, якщо її тематика стосується важливих та актуальних для певного суспільства питань) здатна викликати у сукупності слухачів спільні емоції, то відповідно вона має здатність також і спонукати на створення схожої музики іншими виконавцями. Музичні твори на суспільно - політичну тематику виконують роль ефективного розповсюджувача інформації, або принаймні актуалізують її, у стислій та зрозумілій формі, що легко сприймається. Відповідно, чим більше в музичних творах буде підійматися суспільно - політична тематика, тим частіше такі музичні твори будуть з'являтися. Адже, буде поступово зникати враження, що подібним композиціям не місце серед загального потоку музики на простіші, нібито популярніші теми. З одного боку подібні композиції, як і майже будь які інші, на думку Адорно, все ще будуть лишатися в площині «легкої музики», однак з іншого, як ми вже писали в першому розділі нашої роботи, це не є поганим явищем в цьому випадку. Навпаки - поява більшої кількості таких композицій буде свідомством того, що суспільство хвилюють певні речі і воно хоче та готове про них говорити.

Ефект, коли суспільство переживає суспільно - політичні трансформації і це стимулює появу композицій на дану тематику, ми спостерігали, як вже нами було зазначено, під час нашого дослідження. Однак, прикладом може також стати поява численних композицій на тематику підтримку Збройних Сил України, прославлення України, насміхання над окупантами під час повномасштабного вторгнення росії в Україну. При цьому, композиції такого змісту з'являлися навіть у артистів, у творчості яких подібних текстів ніколи не було.

Отже, таким чином, нам вдалося прослідкувати не тільки яким саме чином суспільно - політична ситуація в Україні відбивалася в творчості чотирьох відібраних нами виконавців, а також проілюструвати ідеологічну роль музики та важливу роль композицій суспільно - політичного змісту в акцентуванні на актуальних проблемах держави та суспільства.

Список використаних джерел

1. «"Не Лободою єдиною": у Росії відповіли СБУ, опублікувавши список зіркових гастролерів з України». Новина від 2 червня 2017 року. - <https://www.unian.ua/society/1956236-ne-lobodoyu-edinoyu-u-rosiji-vidpovili-sbu-opublikuvavshi-spisok-zirkovih-gastroleriv-z-ukrajini.html>
2. «Авіація, танки, міномети: росіяни інтенсивно обстрілюють «Азовсталь». Новина від 8 травня 2022 року. - <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3478146-aviacia-tanki-minometi-rosiani-intensivno-obstriluut-azovstal.html>
3. «На Банковій – акція проти міністра освіти Шкарлета». Новина від 21 грудня 2020 року. - <https://www.ukrinform.ua/rubric-kyiv/3158834-na-bankovij-akcia-proti-ministra-osviti-skarleta.html>
4. «Під Конституційним судом розпочалася акція протесту». Новина від 30 жовтня 2020 року. - <https://www.radiosvoboda.org/a/news-konstytucijnyj-sud-akcija-protestu/30920686.html>
5. «Полк "Азов" та російські фейки». Аналітичний матеріал від 7 травня 2021 року. - <https://www.pravda.com.ua/columns/2022/05/7/7344690/>
6. «Сутички біля офісу Зеленського на акції за Стерненка: поранені, спалені шоломи і 24 затриманих». Новина від 23 лютого 2021 року. - <https://www.bbc.com/ukrainian/news-56175036>
7. «Україна розриває дипломатичні відносини з Росією». Новина від 24 лютого 2022 року. - <https://www.bbc.com/ukrainian/news-60482683>
8. «Фаєри і спалений поліцейський «бобік»: як під Радою вимагали відставки Авакова». Новина від 5 червня 2020 року. - <https://hromadske.ua/posts/u-kiyevi-vimagayut-vidstavki-avakova-nazhivo>

9. «Чому реформа Нацполіції летить у прірву і до чого тут Аваков». Аналітичний матеріал від 4 липня 2020 року. - <https://www.bbc.com/ukrainian/features-53005046>
10. Адорно Т. Избранное: Социология музыки // Теодор Адорно.– М.; СПб.: Университетская книга, (1999).
11. Беньямін, Вальтер. Мистецький твір у добу своєї технічної відтворюваності. — Беньямін В. Вибране // Пер. з нім. Ю. Рибачук, Н. Лозинська. – Львів: Літопис (2002) – С. 53-91.
12. Бондар, Вікторія, and М. Допіра. «Розгляд методу контент-аналізу з погляду кількісно-якісних технік проведення» (2007).
13. Бумбокс. Відеокліп на композицію «Ангела» (2020). - <https://www.youtube.com/watch?v=Pg3t4p72-IM>
14. Бумбокс. Композиція «Ангела» (2019). - <https://open.spotify.com/track/0MsqHOeOgPSW8hGvjg9FFH?si=531efb08211345cf>
15. Бумбокс. Композиція «Злива» (2015). - <https://open.spotify.com/track/43vrK0qmCrF0e6M5I46zM4?si=0ae1a01641dc4d75>
16. Ванькович, У. «Естетизація політики»: актуальність проблеми співвідношення естетичного й політичного. (2009).
17. Жадан і собаки. Композиція «Автозак». - <https://open.spotify.com/track/1GT4VFRNFDAwmbhztzKgMT?si=2cab281442674cf6>

18. Жадан і Собаки. Композиція «За*бали» (2016). - <https://open.spotify.com/track/7aMPZEJgRnO2xTEAL6cttr?si=cc226ab016384f38>
19. Жадан і Собаки. Композиція «Нова поліція» (2016). - <https://open.spotify.com/track/0BbjStN0dCNAxTGQPtHbEx?si=0ff87ea4c0334ad0>
20. Жадан і собаки. Композиція «Ребе» (2016). - <https://open.spotify.com/track/33qAWPj7YuDsLAmE3KnISJ?si=288c669496a7447f>
21. Іванов, Олег Валерійович. «Класичний контент-аналіз та аналіз тексту: термінологічні та методологічні відмінності» (2013).
22. Машак О. «Молитва українського націоналіста». (Рукопис) - <http://kray.ridne.net/node/333>
23. Методичні матеріали до курсу «Культура та політика багатозначність (взаємо) зв'язків». – К.: ТОВ «Університетське видавництво Пульсари» (2020) – 88 с.
24. Новина від 22 травня 2022 року. Телеграм канал видання «УНІАН». – <https://t.me/uniannet/56329>
25. Новина від 24 березня 2022 року. Телеграм канал видання «Українська правда». – https://t.me/ukrpravda_news/11816
26. Новина від 30 травня 2022 року. Телеграм канал Верховної Ради України. – <https://t.me/verkhovnaradaukrainy/24017>
27. Океан Ельзи. Композиція «Еверест» (2016). - <https://open.spotify.com/track/4LTfPgwiEGWN80tr0LFWox?si=d90269d6c369436c>

28. Океан Ельзи. Композиція «Місто Марії» (2022). - <https://open.spotify.com/track/3vqxFf5w9hIrOiMxm9dhme?si=4755aeb4595d4d12>
29. Океан Ельзи. Композиція «Не твоя війна» (2016). - <https://open.spotify.com/track/0H2ZDRzULQ8tIUvxUuTlqF?si=7cc3e6fff4c140fc>
30. Океан Ельзи. Композиція «Скільки нас» (2018). - <https://open.spotify.com/track/4eb0UHRzki0matGsYcmH7G?si=06fb2f5225284afb>
31. Океан Ельзи. Композиція «Човен» (2019). - <https://open.spotify.com/track/7ifcKGY2yFEy1p48Wr84uY?si=3fd1a8de7c3a4fe8>
32. Прес – реліз Інституту масової інформації: «197 порушень свободи слова ІМІ зафіксував у 2021 році в Україні» (2021). - <https://imi.org.ua/news/197-vypadkiv-porushen-svobody-slova-imi-zafiksuvav-u-2021-rotsi-v-ukrayiny-i43169>
33. Хоркхаймер, Макс, Теодор Адорно. Культурная индустрия. Просвещение как способ обмана масс. — Vol. 20. Ad Marginem (2016).
34. Шевчук О. Пісні УПА // Українська музична енциклопедія. — Київ: Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М. Т. Рильського НАН України, 2018. — Том 5: ПАВАНА — «ПОЛІКАРП». — С. 241—248
35. Martinelli, Dario. Give Peace a Chant: Popular Music, Politics and Social Protest. // Springer, (2017).
36. Street, John. “Fight the power”: The politics of music and the music of politics // Government and opposition 38.1 (2003). — p. 113-130.

37. YARMAK. Композиція «Потрібен живим» (2021). -

<https://open.spotify.com/track/0Ys7Hzzs2nnSbCQmtN4oJh?si=c6c603af94ef437a>

38. YARMAK. Композиція «Бунт» (2015). -

<https://open.spotify.com/track/6JoDRRNr3k5WXQ10d2Y21Z?si=0d31269f406c4453>

39. YARMAK. Композиція «Дике поле» (2022). -

<https://open.spotify.com/track/7g9brrz6mR8dm1kwYFwnRx?si=b93d316c6b3a41f3>

АНОТАЦІЯ

Дипломної роботи

Тема: Політизація мистецтва на прикладі української музики створеної у період 2014 - 2022 років

Студентка: Вакулюк Марія Богданівна

Рік навчання: 4

Факультет: соціальних наук та соціальних технологій

Науковий керівник: стар.викл.к.н. Бідочко Л. Я.

Рецензент

(вчений ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали)

Захищена “__4__” _____ липня _____ 2022_р.

Короткий зміст роботи: робота спрямована на те, аби простежити як політичні трансформації в Україні після 2014 - го року, а саме події Революції Гідності, військова агресія росії проти України, повномасштабне військове вторгнення росії в Україну, відобразилися у творчості обраних для дослідження виконавців (Океан Ельзи, Бумбокс, Жадан і Собаки, YARMAK) та проілюструвати на цьому прикладі ідеологічну роль музики.